

Tekmeria

Vol 12 (2014)

(2013-2014)

γεγενῆσθαι. μνησεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τινων καὶ ἀκο-
 λούθων περὶ μὲν τῶν ἑλλήνων δὲ ἀγαλμάτων
ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
 ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ
 NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION
 INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
 SECTION OF GREEK AND ROMAN ANTIQUITY παιδιᾶς καὶ
 οἴνου γεγενημένα. ὡς ποιεῖται ἐν
 οἰκίαις ἐφ' ὕβρει ὡν καὶ τῶν Ἀλκιβιάδων ἐπηγιῶντο. καὶ
 αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι
 ἐμποδῶν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προεσθάναι,
 καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἐμεγά-
 λυνον καὶ ἐβόων. ἐπὶ δὲ τὸν δήμον καταλύσει τά τε μυστικὰ καὶ
 ἢ τῶν Ἑρμῶν. **Τεκμήρια** εἶη αὐτῶν ὅτι οὐ
 μετ' ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ
 ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν. ὁ δ' ἐν τε
ΣΥΜΒΟΛΑΙΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΥ
 ΚΟΣΜΟΥ • CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE GREEK
 AND ROMAN WORLD • CONTRIBUTION À L'HISTOIRE DU
 MONDE GREC ET ROMAIN • BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE
 DER GRIECHISCHEN UND RÖMISCHEN WELT • CONTRIBUTI
 PER LA STORIA DEL MONDO GRECO E ROMANO αὐτοῖς αἰ ἐτοῖμος ἦν
 πρὶν ἐκπεῖν. **12** (2013-2014) αὐτῶν μένος ἦν (ἤδη
 γὰρ καὶ τὰ τῆς ATHENS 2015 καὶ εἰ μὲν τούτων
 τι εἴργαστο, δίκην δοῦναι, εἰ δ' ἀπολυθείη, ἄρχει. καὶ
 ἐπεμαρτύρητο μὴ ἀπόντος περὶ αὐτοῦ διαβολὴς ἀποδέχασθαι,
 ἀλλ' ἤδη ἀποκτείνειν, εἰ ἀδύνατος καὶ ὅτι σωφρονέστερον εἶη
 μὴ μετὰ τοιαύτης αἰτίας, πρὸς διαγνώσει, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ
 τοσοῦτῳ στρατεύματι. αὐτῶν δὲ αὐτῶν αὐτῶν αὐτῶν αὐτῶν αὐτῶν
 μὴ εὖνον ἔχη, ἦν ἤδη ἀγωνίζηται, ὃ τε δῆμος μὴ μαλα-
 κίζηται θεραπεύων ὅτι δι' ἐκείνου οἱ τ' Ἀργεῖοι ξυνηστράτευον
 καὶ τῶν Μαντινέων τινές, ἀπέτρεπον καὶ ἀπέσπενδον, ἄλλους
 ῥήτορας ἐνιέντες οἱ ἔλεγον νῦν μὲν πλεῖν αὐτὸν καὶ μὴ
 κατασχεῖν τὴν ἀναγωγὴν, ἐλθόντα δὲ κρίνεσθαι ἐν ἡμέραις
 ῥηταῖς, βουλόμενοι ἐκ μέλλονος διαβολῆς, ἦν ἐμελλον ῥῶον
 αὐτοῦ ἀπόντος ποριεῖν, μετὰ πλείστον κομισθέντα αὐτὸν ἀγω-
 νίσασθαι. καὶ ἔδοξε πλεῖν τὸν Ἀλκιβιάδην.
 Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἤδη ἡ ἀναγωγὴ ἐγγίγνεται

Επιτύμβια στήλη μονομάχου ἀπὸ τὴν Πλωτινόπολη (Διδυμότειχο)

Αθανασία Τσόκα

doi: [10.12681/tekmeria.293](https://doi.org/10.12681/tekmeria.293)

To cite this article:

Τσόκα Α. (2015). Επιτύμβια στήλη μονομάχου ἀπὸ τὴν Πλωτινόπολη (Διδυμότειχο). *Tekmeria*, 12, 81–98.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.293>

ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΣΟΚΑ

Επιτύμβια στήλη μονομάχου από την Πλωτινόπολη (Διδυμότειχο)

Το 2001 παραδόθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής μια μαρμάρινη επιτύμβια στήλη, με παράσταση μονομάχου, από την περιοχή του Διδυμοτείχου, χωρίς άλλες πληροφορίες για τις συνθήκες και την ακριβή θέση εύρεσής της.¹ Μερικά χρόνια αργότερα ο ίδιος ιδιώτης παρέδωσε μια ομάδα κινητών ευρημάτων τα οποία αποτελούσαν ένα ταφικό σύνολο και χρονολογούνταν στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ.² Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες «βρέθηκαν στο Τέρμα της οδού Πρόκου», κατά τη διάνοιξη θεμελίων για την ανέγερση οικοδομής, «εκεί που είχε βρεθεί και η μαρμάρινη πλάκα με το μονομάχο».³

Με βάση τις παραπάνω πληροφορίες και την έρευνα που ακολούθησε στο χώρο προσδιορίστηκε ως θέση εύρεσης της επιτύμβιας στήλης η περιοχή βόρειο/βορειοδυτικά της ανατολικής πλαγιάς του λόφου της «Αγίας Πέτρας» και νότιο/νοτιοδυτικά του Σιδηροδρομικού Σταθμού Διδυμοτείχου (εικ. 1).⁴ Στην παραπάνω περιοχή χωροθετείται το νεκροταφείο των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων⁵ ενώ

1. Φέρει αριθμό καταγραφής στο γενικό κατάλογο του Αρχαιολογικού Μουσείου Κομοτηνής ΑΓΚ 12373 με την ένδειξη «Διδυμότειχο».

2. M. Koutsoumanis και Athanasia Tsoka, «Objects from Plotinopolis Didymoteichou (Evros Prefecture): An Initial Approach», στο *Thrace Between Two Continents 6000 P.D.-600 A.D., XIth International Congress of Thracology, Istanbul 8-12 November 2010* (υπό δημοσίευση, στο εξής «Plotinopolis Didymoteichou»).

3. Η συσχέτιση της επιτύμβιας στήλης με το ταφικό σύνολο δεν είναι δυνατή, παρά τη μαρτυρία του ιδιώτη ότι «μόνο ένας τάφος βρέθηκε εκεί και η μαρμάρινη πλάκα». Η πρόσθετη πληροφορία ότι στα όρια του οικοπέδου «φάνηκε και άλλη μαρμάρινη πλάκα» δεν αποτελεί αξιολογικό κριτήριο ούτε για τη σχέση των κινητών ευρημάτων μεταξύ τους αλλά ούτε και για τον αριθμό των τάφων.

4. Η θέση της επιτύμβιας στήλης βρίσκεται σε απόσταση περί τα 400 μ. ΒΔ από το χώρο της ανασκαφής και περί τα 750 μ. Δ/ΝΔ από το Σιδηροδρομικό Σταθμό Διδυμοτείχου. Για την ταύτιση του λόφου της «Αγίας Πέτρας» με την αρχαία Πλωτινόπολη βλ. Ν. Βαφείδης, «Ἡ ἐν Διδυμοτείχῳ ἀνευρεθεῖσα ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τῶν Πλωτινοπολιτῶν», *Θρακικά* 8 (1973) 196-210. Γενικότερα για την αρχαιολογική έρευνα στο Διδυμότειχο, βλ. Koutsoumanis και Tsoka, «Plotinopolis Didymoteichou» (βλ. σημ. 2), όπου παρατίθεται σχετική βιβλιογραφία.

5. Ευδοκία Σκαρλατίδου, *ΑΔ* 35 (1980) *Χρονικά Β' 2* [1988], 435-36, πίν. 256ε' πρβλ. *IThrAeg* E465.

στη θέση «Μπάγαλα», νότια του λόφου της «Αγίας Πέτρας», έχει εντοπιστεί το νεκροταφείο των βυζαντινών χρόνων.⁶ Ουσιαστικά οι θέσεις των δύο νεκροταφείων οριοθετούν σε γενικές γραμμές την αρχαία πόλη στον άξονα βορρά-νότου, καθώς έως σήμερα ελάχιστα οικοδομικά λείψανα έχουν εντοπισθεί από το τείχος της πόλης κατά μήκος της ανατολικής όχθης του ποταμού Ερυθροπόταμος.⁷

Η επιτύμβια στήλη

Μαρμάρινη, ορθογώνια στήλη από λευκό χοντρόκοκκο μάρμαρο (εικ. 2). Σώζεται σχεδόν ακέραιη με ελάχιστες εκδορές στην όψη και λίγες αποκρούσεις στην περιφέρεια και σε τμήμα της ανάγλυφης παράστασης.

Οι διαστάσεις της μαρμάρινης πλάκας της οποίας το πλάτος σταδιακά μειώνεται στο άνω μέρος είναι 0,73 x 0,39-0,36 μ. Η πίσω πλευρά είναι αδρά επεξεργασμένη, ενώ οι κρόταφοι (πάχ.: 0,11-0,12 μ.) παρουσιάζουν επιμελημένη εργασία (εικ. 3α-3β). Η παράσταση αναπτύσσεται σε ρηχό κοίλο διάχωρο που περιβάλλεται από ταινίες (πλ.: 0,03 μ.), δίκην «παραστάδων», οι οποίες απολήγουν στο άνω μέρος σε ταινιωτό τοξωτό πλαίσιο (ύψ.: 0,05 μ.).

Η τοξωτή απόληξη απαντάται ήδη από τους αυτοκρατορικούς χρόνους σε επιτύμβιες στήλες μονομάχων από τη Μ. Ασία, όπως στη στήλη του Ανταίου από τη Θυάτειρα,⁸ του Σατορνίλου από τη Σμύρνη⁹ και τη στήλη του Ζήθου από την Κύζικο.¹⁰ Παρόμοια επίστεψη χαρακτηρίζει το άνω μέρος μιας σειράς μονομαχικών μνημείων του τέλους του 2ου και των αρχών του 3ου αι. μ. Χ. από τη Μακεδονία και τη Θράκη, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τον επιτύμβιο βωμό του Ταντάλου από τη Βέροια,¹¹ τον επιτύμβιο βωμό του Βίκτωρος¹² και το επιτύμβιο ανάγλυφο του Φέροπος από τη Φιλιππούπολη.¹³ Η χρήση του τοξωτού σχήματος¹⁴ συνδέεται με την

6. Εύη Σκαρλατίδου, *ΑΔ* 37 (1982) *Χρονικά Β' 2* [1989], 333.

7. Γ. Μπακαλάκης, *ΑΔ* 17 (1961-1962) *Χρονικά Β* [1963], 260.

8. Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 301 (1240), πίν. 185.

9. Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 301 (1242), πίν. 185.

10. Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 302 (1244), πίν. 186.

11. Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 41 (Γ6), πίν. 6.3.

12. G.I. Kazarow, «Antike Denkmäler aus Bulgarien», *Izvestija na Balgarskija Arheologeski Institut* (= *Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare*) 4 (1926-1927) 91-93, εικ. 4.

13. L. Vagalinski, «Concernant l'appartenance sociale des gladiateurs en Thrace», *Arheologija* 33 (1991) 28-32.

14. Το βασικό σχήμα του τόξου είναι η καμπύλη γραμμή η οποία έχει την ιδιότητα να γεφυρώνει δύο σημεία και χαρακτηρίζει το ουράνιο τόξο η ονομασία του οποίου, Ίρις, ταυτίζεται με την Ίριδα της ελληνικής μυθολογίας. Όπως η αγγελιοφόρος των θεών κινείται ανάμεσα στο θεϊκό και στο ανθρώπινο στοιχείο και συνδέει τα φυσικά στοιχεία που μας

έννοια του «θριάμβου» και ενισχύει τη «δόξα» του μονομάχου, αντίστοιχα με τη λειτουργία που επιτελεί η αψίδα του θριάμβου (porta triumphalis) κάτω από την οποία εισέρχεται στην πόλη ο νικητής αυτοκράτορας.¹⁵ Στην άποψη αυτή συνηγορούν και οι κλάδοι φοινικιάς που τον συνοδεύουν.¹⁶

Η επιτύμβια στήλη από το Διδυμότειχο βρίσκει το πλησιέστερο παράλληλό της στη στήλη του μονομάχου Ζμυρνή.¹⁷ Τα κοινά στοιχεία εντοπίζονται στην τοξωτή απόληξη της στήλης, στην κατανομή της επιγραφής στο άνω και κάτω μέρος της παράστασης, στο χαρακτήρα της γραφής, στη στάση του αριστερού, αναπαυόμενου πάνω στον οπλισμό χεριού και στη στάση του μικρού ζώου. Και τα δύο μονομαχικά μνημεία, μολοντί το επιτύμβιο επίγραμμα στη στήλη του Ζμυρνή είναι εκτενέστερο από εκείνο του Μάτερνου, ανήκουν στον τύπο των «ομιλούντων μνημείων» και οι μεταξύ τους ομοιότητες παρέχουν ισχυρές ενδείξεις για την κοινή τους προέλευση και τη χρονολογική τους συνάφεια.

περιβάλλον, τον ουρανό με τη γη, τον αέρα, τη θάλασσα και τον Κάτω κόσμο (Ίλ., Γ121, 129 και Ε 353, 365, 368 και Θ 398-99, 409 -11, 425 και Λ 185-86, 195-99, 210 και Μ 375-7 και 375-76 και Ο 157-59, 170-73, 200, 206 και Σ 166-69, 183-84, 196 και Ω 77-87, 95-97, 143-144, 156, 188) με ανάλογο τρόπο το σχήμα της θριαμβικής αψίδας ενώνει γη και ουρανό και συμβάλλει στην αποθέωση του αυτοκράτορα. Η έννοια της «δόξας» και η σύνδεση του ουράνιου και του γήινου στοιχείου μέσω του ουράνιου τόξου απαντά επίσης σε θεολογικά κείμενα και στη Χριστιανική τέχνη με χαρακτηριστικά παραδείγματα την Αποκάλυψη του Ιωάννη ([Ιωάννης, *Η αποκάλυψη* (μορφή στα Νέα Ελληνικά Οδυσσέας Ελύτης), Αθήνα 1985, 58]) και την ψηφιδωτή παράσταση στο τεταρτοσφάιριο της αψίδας του καθολικού της Μ. Λατόμου στη Θεσσαλονίκη (Ν. Γκιολές, *Μνημειακή Χριστιανική ζωγραφική* (π. 400-726) [Αθήνα 1983] 111, εικ. 62).

15. H.S. Versnel, *Triumphus. An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph* (Λέϊντεν 1970) 1. Η έννοια του θριάμβου (triumphus) είναι συνυφασμένη με την ιστορία της Ρώμης και αποτυπώνεται σε πρακτικές που σκοπό έχουν να διακηρύξουν τη δύναμη, τις κατακτήσεις, την κυριαρχία επί άλλων λαών και να τονώσουν το φρόνημα των στρατιωτών. Για τις θριαμβικές πομπές και τη σχέση τους με μονομαχικά και άλλα θεάματα, βλ. Versnel, ό.π. 94 κ.ε. και για την αψίδα του θριάμβου, ό.π. 115 κ.ε. Τελετουργίες και θεάματα που ενέχουν την έννοια του θριάμβου ακολουθούν επίσης το θάνατο του αυτοκράτορα: στην περίπτωση αυτή, ο θρίαμβος ταυτίζεται με την έξοδο από τη ζωή και συνδέεται όχι με το φυσικό πρόσωπο αλλά με την ιδιότητα που το χαρακτηρίζει.

16. Versnel, *Triumphus* (βλ. σημ. 15) 132 κ.ε. Τα κοινά στοιχεία που συνδέουν τις εκδηλώσεις θριάμβου και την επιτύμβια στήλη του μονομάχου εντοπίζονται στη χρήση της αψίδας διαμέσου της οποίας εισέρχεται ο νικητής στη Ρώμη και του ενδύματος που είναι διακοσμημένο με κλαδιά φοινικιάς.

17. *IThrAeg* E466, πίν. 96.

Η παράσταση

Το μεγαλύτερο μέρος της στήλης καταλαμβάνει παράσταση μονομάχου, που εικονίζεται όρθιος, αγένειος, μετωπικά αποδοσμένος σε «δόξα».¹⁸ Οι αποκρούσεις στο πρόσωπο της μορφής επιτρέπουν μόνο την αναγνώριση του ωοειδούς προσώπου και την κοντή, με αβαθείς αυλακώσεις κόμη. Τα μαλλιά καλύπτουν τμήμα του μετώπου και την περιοχή των αυτιών, ενώ η κίνηση του κεφαλιού προς τα δεξιά έχει σαν αποτέλεσμα τη βραχύτερη απόδοση της κόμης εν συγκρίσει με το αντίστοιχο δεξί (εικ. 4).

Στο δεξί, ελαφρά καμπτόμενο χέρι φοράει την προστατευτική *manica* η οποία αναπτύσσεται έως τον ώμο, στον οποίο περιελίσσεται ο ιμάντας που τη συγκρατεί, ενώ στην κλειστή παλάμη κρατάει δυσανάγνωστο επίμηκες αντικείμενο. Η χαλαρή κίνηση του χεριού οφείλεται στο γεγονός ότι ο μονομάχος δεν εικονίζεται σε δράση και βρίσκει αντίστοιχο παράλληλο στη στήλη του Νεικηφόρου.¹⁹ Το αριστερό χέρι αναπαύεται πάνω στον οπλισμό, χαρακτηριστικό στοιχείο μονομάχων σε «δόξα» του τέλους του 2ου και των αρχών του 3ου αι. μ.Χ. Διακρίνονται η επιμήκης ημικυκλική ασπίδα και το κράνος σε κατατομή, με κλειστές προμετωπίδες, χαμηλό περιαιχένιο γείσο και σφαιρικό κρανίο (θόλος) με λοφίο. Παρόμοια παραδείγματα κίνησης και οπλισμού εντοπίζονται στη στήλη του Καλλίμορφου από τη Λαοδίκεια της Λυκίας²⁰ και στις στήλες του Πόπλι και του Μαρίσκου από τη Βέροια.²¹

Στη μέση φοράει ζώνη (*balteus*) από δύο ανισοϋψείς ταινίες που περιελίσσονται σφιχτά γύρω από αυτήν και στο άνω μέρος του σώματος φέρει πιθανότατα προστήθιο.²² Το κάτω μέρος του κορμού προστατεύεται από το περίζωμα (*subligaculum*), κατασκευασμένο από χοντρό ύφασμα ή δέρμα (εικ. 5). Το δεξί στάσιμο σκέλος φέρει ταινιωτή επιγονατίδα (*ocrea*) και στο αριστερό, αναπαυόμενο, περικνημίδα στερεωμένη με ιμάντες που περιελίσσονται έως το πέλμα.

Στο πεδίο αριστερά της μορφής διακρίνονται τρία κλαδιά φοινικιάς με λυγισμένες τις απολήξεις προς τα αριστερά, συμβολική απεικόνιση του αριθμού των

18. Robert, *Les gladiateurs* 47. Βλ. επίσης, Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 34-35 και Νίγδελς και Στεφανή, «Νέα επιτύμβια» 88.

19. Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 299 (1231), πίν. 184.

20. Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 299 (1227), πίν. 184.

21. Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 34-35 (Α.1-Α.2), πίν. 4.1-4.2.

22. Για απεικονίσεις μονομάχων με προστήθιο βλ. σχετικά Robert, *Les gladiateurs* 72. Βλ. επίσης, Νίγδελς και Στεφανή, «Νέα επιτύμβια» 88-89 με σχετική συζήτηση επί του θέματος. Πρβλ. Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 37 (B1), πίν. 5.3.

νικών που πέτυχε ο μονομάχος.²³ Στην κάτω δεξιά γωνία εικονίζεται μικρός σκύλος προς τα αριστερά, με ανορθωμένη ουρά και στραμμένο το κεφάλι προς το μονομάχο. Το πίσω πόδι και η ουρά έχουν εκτελεστεί με χάραξη στο λοξότμητο τμήμα της στήλης, ενώ η στάση του και η αδρομερής διαμόρφωση του πεδίου στο σημείο εκείνο δίνει την εντύπωση υπερυψωμένου εδάφους. Παρόμοιες απεικονίσεις μικρών ζώων απαντούν επίσης στις επιτύμβιες στήλες του Σκίρτου από τους Τόμους²⁴ και του Ζμυρνή²⁵ αλλά και σε μια ομάδα μονομαχικών μνημείων όπου το μικρό ζώο ταυτίζεται με επιγραφή που αναφέρει το όνομα του.²⁶

Μολονότι στο κείμενο της επιγραφής δεν γίνεται μνεία για τον τύπο του μονομάχου, οι προστατευτικές επενδύσεις και ο οπλισμός κατατάσσουν το Μάτερνο στους βαριά οπλισμένους μονομάχους, όπως οι *secutores*. Ο αγαλαματικός τύπος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μορφής και η απόδοση του εδάφους παραπέμπουν σε αντίστοιχα παραδείγματα από τη Θράκη,²⁷ τη Μακεδονία²⁸ και τη Μικρά Ασία²⁹ των αρχών του 3ου αι. μ.Χ.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, τον αρχιτεκτονικό τύπο της στήλης αλλά και τις έως σήμερα αρχαιολογικές μαρτυρίες από την Πλωτινόπολη, συνεπικουρούμενες από αντίστοιχα δεδομένα γειτονικών με την πόλη περιοχών και την εξέταση των ιστορικών γεγονότων, προτείνεται ως χρονολογικό πλαίσιο ένταξης της επιτύμβιας στήλης του μονομάχου από το Διδυμότειχο το τέλος του 2ου και οι αρχές του 3ου αι. μ.Χ.

Η επιγραφή

Το επιτύμβιο επίγραμμα του Μάτερνου αποτελείται από έξι στίχους και αναπτύσσεται στο άνω και κάτω μέρος της παράστασης. Τα γράμματα αποδίδονται με βαθειά χάραξη, το επίγραμμα είναι ευανάγνωστο και δεν υπάρχουν αμφιβολίες για την αποκατάστασή του, καθώς οι φθορές στην επιφάνεια της μαρμάρινης πλάκας είναι ελάχιστες (εικ. 2, 6).

23. Για επιτύμβιες στήλες με στεφάνια και κλαδιά φοινικιάς βλ. Pfuhl και Möbius *Grabreliefs* 292 κ.ε. (1196, 1197, 1220, 1222, 1224, 1228, 1249 και 1202, 1203, 1226, 1227, 1230, 1231, 1233, 1242, 1243, 1262), πίν. 181 κ.ε.

24. Robert, *Les gladiateurs* 104-105 (44), πίν. 21. Βλ. επίσης Pfuhl και Möbius 304 (1255), πίν. 187.

25. Για την επιγραφή βλ. ό.π. σημ. 17.

26. Νίγδελις και Στεφανή, «Νέα επιτύμβια» 100-102, με εκτενείς αναφορές επί του θέματος. Βλ. επίσης Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 39 (Γ2), πίν. 6.1.

27. Βλ. σημ. 12 για τον επιτύμβιο βωμό του Βίκτωρος.

28. Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 34-35 (Α.1), πίν. 4.1.

29. Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 299 (1231), 302 (1244), πίν. 184, 186.

Διαστάσεις: ύψ. γραμμ. 0,020-0,023 μ., οριζόντιο διάστιχο 0,003-0,012 μ., κάθετο διάστιχο 0,004-0, 010 μ.

Μάτερος κείμαι

5 νέος Ἡρακλῆς, ὃ μούσαι-
ς ἴν ἄριστος καὶ ἐν λού-
δοις ἴν ἄλειπτος, τὸν Πασί-
νεικον κτείνας καὶ αὐτὸς
συνκατέβην.

Παρατηρήσεις: Συμπλήματα στον στίχ. 1 (ΤΕ) και στίχ. 5 (ΟΣ). Μεταγραφή των λατινικών λέξεων *Maternus* και *Iudis* με ελληνικούς χαρακτήρες σε *Μάτερος* και *λούδοις* αντίστοιχα.

Ο χαρακτήρας της γραφής και το σχήμα των γραμμάτων –όπως το τριμερές Σ, οι καμπύλες κεραίες του Υ και η στρογγυλή απόδοση του Ο– απαντούν σε μνημεία του β' μισού του 2ου αι. ή χρονολογούνται, γενικότερα, στον 3ο αι. μ.Χ.

Το κείμενο της επιγραφής³⁰ διακρίνεται για την επιμέλεια στη χάραξη των γραμμάτων και η παρέκκλιση από τους κανόνες της γραμματικής περιορίζεται στη χρήση του *ιωτα* (ι) αντί του *ήτα* (η) για το *α'* πρόσωπο του παρατατικού του ρήματος *εἰμί*, με αποτέλεσμα αντί του ορθού *ἦν* να αναγράφεται *ἴν* στους στίχ. 2 και 3 (*ἴν ἄριστος, ἴν ἄλειπτος*). Η απόδοση των παραπάνω γραμματικών τύπων με τη μορφή αυτή πιθανόν να οφείλεται στο διαδεδομένο κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους φαινόμενο του *ιωτακισμού*.³¹

Σε ό,τι αφορά τη διάταξη των στίχων και την επεξεργασία του κειμένου, ειδικότερα, παρατηρούνται ασυνέπειες που εντοπίζονται στην ευθύγραμμη χάραξη του πρώτου στίχου σε ανακολουθία με την καμπύλη της τοξωτής απόληξης, στην ασύμμετρη έκταση των στίχων, στο διαφορετικό μέγεθος των γραμμάτων κατά τη φορά της γραφής και του κάθετου διαστήματος,³² στην παράλειψη της οριζόντιας

30. Η χρήση του *α'* προσώπου και της ονομαστικής πτώσης εντάσσει την επιγραφή στον τύπο των «ομιλούντων μνημείων», βλ. σχετικά *IThrAeg* E30-31 και E109, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

31. Πρβλ. *IThrAeg* E212 και ειδικότερα τα σχόλια στη σελ. 392 για *ιωτακισμούς* σε επιγραφές της Θράκης του Αιγαίου.

32. Συγκεκριμένα, το πλάτος των στίχων κυμαίνεται μεταξύ 0,33 μ. για τους στίχ. 2-3, 0,36 στους στίχ. 4-5 και 0,15 στο στίχ. 6· το ύψος των γραμμάτων από 0,17-0,30 μ. και το

κεραίας του Α στον στίχ. 5 (καί) και στη μη ολοκλήρωση του νοήματος των λέξεων στο πέρας των στίχ. 2, 3 και 4 (εικ. 6).

Ως προς το περιεχόμενο, το επιτύμβιο επίγραμμα αποτελεί ένα συνοπτικό curriculum vitae του μονομάχου, στο οποίο παρέχονται στοιχεία για το όνομα (Μάτερνος κείμαι), τα εξωτερικά χαρακτηριστικά (νέος Ἡρακλῆς), την πνευματική καλλιέργεια (Μούσαις ἔν ἄριστος), την άριστη εκπαίδευση και τη νικηφόρα διαδρομή στην αρένα (ἐν λούδοις ἔν ἄλειπτος), τη νίκη επί του αντιπάλου (τὸν Πασίνεικον κτείνας) και τον τρόπο θανάτου (καὶ αὐτὸς συνκατέδην). Ωστόσο, σε αντίθεση με παρόμοια παραδείγματα, δεν αναφέρονται η καταγωγή και η ηλικία του νεκρού, η κατηγορία του αγωνίσματος και το είδος των μονομάχων που έλαβαν μέρος σε αυτό, ο υποβολέας του επιγράμματος και ο αναθέτης του μνημείου.

Μάτερνος: Προτάσσεται το όνομα του νεκρού σε πτώση ονομαστική κατά το συνήθη τύπο για επιτύμβια επιγράμματα μονομάχων³³. Το ανθρωπωνυμικό Μάτερνος αποτελεί απλή μεταγραφή στην ελληνική γλώσσα του λατινικού cognomen Maternus³⁴ και μαρτυρείται μια ακόμη φορά σε επιτύμβια στήλη μονομάχου από την πόλη Σαΐται της Λυδίας στην οποία αναγράφεται Μάτερνος δοῦλος.³⁵ Η λατινική καταγωγή του ονόματος που σημαίνει μητρικός, ως παράγωγο επίθετο του λατινικού ουσιαστικού mater (μητέρα), ίσως υποδηλώνει τη ρωμαϊκή καταγωγή ή τον εκρωμαϊσμό του νεκρού ο οποίος, για άγνωστους σ' εμάς λόγους, υπέπεσε στην κατηγορία των μονομάχων. Παρά το γεγονός ότι στην παρούσα φάση δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί η αρχική προέλευση του ονόματος Μάτερνος, τούτο θησαυρίζεται σε επιγραφικές και νομισματικές μαρτυρίες από τη Θράκη και τη Μικρά Ασία.³⁶

οριζόντιο διάστιχο από 0,003 μ.-0,012 μ. Παρατηρείται βαθμιαία μείωση στο ύψος των γραμμάτων από τα δεξιά προς τα αριστερά, καθώς και στο κάθετο διάστιχο μεταξύ των στίχ. 2-3 (διάστιχο 0,010 μ.), 3-4 (διάστιχο 0,008 μ.), 4-5 και 5-6 (διάστιχο 0,004 μ.).

33. Για την απουσία πατρωνυμικού ως δείγμα δουλικής ή ταπεινής κοινωνικής καταγωγής σε επιγραφές της Θράκης του Αιγαίου, βλ. *IThraeg* E19 και E199.

34. Για την κατηγορία των simplicia ή nuda nomina, βλ. A.D. Rizakis, «Anthroponymie et société. Les noms romains dans les provinces hellénophones de l'Empire», στο A.D. Rizakis (εκδ.), *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political Aspects. Proceedings of the International Colloquium on Roman Onomastics, Athens 7-9 September 1993* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 21· Αθήνα 1996) 21-23. Για τη διάδοση του ονόματος, βλ. *LGPN* IIIA, IIIB και VA και *TAM* II, 1142.

35. *IGR* IV, 1370. Robert, *Les gladiateurs* 136. Πρβλ. Νίγδελης και Στεφανή, «Νέα επιτύμβια» 101, σημ. 64.

36. Βλ. την επιγραφή *IGBulg* III.2, 1552 από την Αυγούστα Τραϊανή (σημ. Stara Zagora), όπου αναφέρεται ο αντιστράτηγος Καικίλιος Μάτερνος· η επιγραφή χρονολογείται το 187 μ.Χ. επί αυτοκράτορα Κομμόδου. Το όνομα Μάτερνος αναγράφεται στον οπισθότυπο των

κειμαι: Το ρήμα *κειμαι* απαντά συχνά στα επιγράμματα των επιτύμβιων στηλών. Στις περισσότερες των περιπτώσεων ανάμεσα στο όνομα του νεκρού και στο ρήμα παρεμβάλλονται οι λέξεις *ἐγώ* (*κειμαι*) ή *ἐνθάδε* (*κειμαι*),³⁷ ενώ συνήθεις εκφράσεις είναι και οι *ἐνθα ταφῆναι*³⁸ και *νῦν τύμβυσι πρόκειμαι*.³⁹

νέος Ἡρακλῆς: Το όνομα του Ηρακλή χρησιμοποιείται ως πρότυπο σωματικής ρώμης και ακατάβλητης μυϊκής δύναμης και βρίσκει το πλησιέστερο παράλληλο στην επιτύμβια στήλη του ρητιάρη Μελάνιππου από τη Μ. Ασία, ο οποίος φέρεται ανώτερος του ήρωα καθώς πέτυχε δεκατρείς νίκες.⁴⁰ Ο παραλληλισμός του Μάτερονου με τον Ηρακλή στη στήλη από το Διδυμότειχο –εκτός από το συμβολισμό του ακατάβλητου μονομάχου– πιθανόν να συνδέεται και με την ιδιότητα του δεύτερου ως θριαμβευτή στην πάλη του με το Κύναι του Ἄδου, άθλο που τον κατέταξε στις χθόνιες θεότητες⁴¹ και αποτέλεσε βασικό άξονα της λατρείας του κατά τα ελληνορωμαϊκά χρόνια.⁴² Οι πρώτες μαρτυρίες για λατρεία του Ηρακλή στην περιοχή του Διδυμοτείχου ανάγονται στον 1ο αι. π.Χ.,⁴³ ενώ η ιδιότητά του ως ψυχοπομπός ανιχνεύεται σε μια ομάδα αφιερωματικών αναγλύφων από τις περιοχές της Αδριανούπολης (σημ. Τουρκία) και της νότιο-ανατολικής Βουλγαρίας, οι οποίες παρουσιάζουν

νομισμάτων της Μαρκιανουπόλεως και Ουλπίας Παυταλίας, επίσης επί αυτοκράτορα Κομμόδου, βλ. Ν. Moushmov, *The Ancient Coins of the Balkan Peninsula and the Coins of the Bulgarian Kings* (Σόφια 1912) 363, 4142. Σε τιμητική επιγραφή του C(aius) Clodius Nummus από την Έφεσο αναφέρεται ο γιός του [L(ucius) Ste]rtinius Quintilianus [Cur]iatus Maternus [Clo]dius Nummus Acilius, βλ. *CIL* III 429.

37. Βλ. ενδεικτικά την επιτύμβια στήλη του Αρχιμήδη από τη Βέροια (β' μισό 2ου αι. μ.Χ.), Νίγδελης και Στεφανή, «Νέα επιτύμβια» 89, εικ.1.

38. Robert, *Les gladiateurs* 149, πίν. 21 και Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 295 (1196), πίν. 181.

39. Robert, *Les gladiateurs* 148, πίν. 21 και Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs* 295 (1197) πίν. 181.

40. Robert, *Les gladiateurs* 234-235 (αρ. 298).

41. Γενικότερα, η σχέση του μονομάχου με τις χθόνιες θεότητες αιτιολογείται και από τη διττή υπόσταση που το χαρακτηρίζει καθώς ως ύπαρξη κατατάσσεται στον κόσμο των ζωντανών αλλά συνάμα ανήκει και στον κόσμο των νεκρών. Ως μελλοθάνατος βρίσκεται στο μεταίχιμο ζωής και θανάτου, επικοινωνεί σχεδόν καθημερινά με το θάνατο, μεταβάλλεται ο ίδιος σε φονικό όργανο, η είσοδος του στην αρένα προοιωνίζει το θάνατο, αλλά ο θάνατος του σώματος και η «κατάβαση» θα του προσφέρει τη «δόξα», η οποία είναι ταυτόσημη με την αιωνιότητα. Στην παραπάνω άποψη συνηγορεί η παρουσία ιερού σε ρωμαϊκό αμφιθέατρο του Λονδίνου, στο οποίο οι απόμαχοι μονομάχοι αφιέρωναν τα όπλα τους στον Ηρακλή, βλ. σχετικά Τ. Wiedemann, *Emperors and Gladiators* (Λονδίνο και Νέα Υόρκη 1992) 178.

42. Ν. Παπαχατζής, «Ο Βοιωτικός Χάροψ Ηρακλής», *ΑΕ* 1981, με διεξοδική ανάλυση της λατρείας του Ηρακλή ως χθόνιας θεότητας.

43. *IThrAeg* E 458.

γεωγραφική εγγύτητα με το Διδυμότειχο.⁴⁴ Η ευρεία διάδοση της λατρείας του στα ρωμαϊκά χρόνια οφείλεται, εκτός των άλλων, και στη σύνδεσή του με τον ιδρυτή της Ρώμης,⁴⁵ ως φυσική συνέχεια του οποίου θεωρείται ο αυτοκράτορας, ο οποίος, εμφανιζόμενος ως Νέος Ηρακλής, ταυτίζεται με τη θεϊκή φύση.⁴⁶

ὁ Μούσαις ἴν ἄριστος: Με την αναφορά στις Μούσες τονίζεται η πνευματική και ψυχική καλλιέργεια του νεκρού, η οποία –μετά τη σωματική ρώμη που προτάσσεται στον ίδιο στίχο– αποτελούσε ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του μονομάχου. Συνήθως, σε ανάλογες περιπτώσεις επιτύμβιων επιγραμμάτων, η παρουσία των Μουσών χρησιμοποιείται περισσότερο ως στοιχείο εντυπωσιασμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιτύμβια στήλη του μυρμιλλόνα Αχιλλέα από την Ξάνθο της Λυκίας,⁴⁷ το επιτύμβιο επίγραμμα του οποίου φέρεται ως γραμμένο από τις Μούσες. Αντίθετα, μαρτυρίες για την εκπαίδευση θνητών από τις Μούσες παρέχονται στην επιτύμβια στήλη του Σμίκρου από το Παντικάπαιο⁴⁸ (4ος-3ος αι. π.Χ.) και του Ξάνθου από τη Χερσόνησο⁴⁹ (τέλη 1ου αι. π.Χ.) με τις χαρακτηριστικές φράσεις τὸμ Μοῦσαι παίδευσαν καὶ σοφὸν ἐν Μούσαις. Η ίδια αντίληψη κυριαρχεί και στη στήλη του Θεοδώρου Δομιτίου από το Βυζάντιο⁵⁰ (2ος αι. μ.Χ.) ο οποίος ασκούσε εν ζωή το επάγγελμα του γραμματικού.

Περαιτέρω, οι Μούσες απαντούν στο λεξιλόγιο των επιτύμβιων επιγραμμάτων σε περιπτώσεις θανάτου νεαρών στην ηλικία ατόμων,⁵¹ όπου φέρονται να συμμετέχουν στο θρήνο των συγγενών.⁵² Άλλοτε η νεκρή αναφέρεται ως μία των

44. K. Rabadjiev, «Herakles Psychopompos (?) in Thrace (An attempt at Superinterpretation)», *Thracia* 11 (1995) 419-426, όπου απεικονίζεται ο Ηρακλής με τον Κέρβερο και μικρό σκύλο στα πόδια του ήρωα (α' μισό 3ου αι. μ.Χ.).

45. Wiedemann, *Emperors* (βλ. σημ. 41) 177-178.

46. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο αυτοκράτορας Κόμμοδος, προσφιλής συνήθεια του οποίου ήταν η κάθοδος στην αρένα ως μονομάχος υποδύμενος τον Ηρακλή, βλ. σχετικά K. Hopkins, *Death and Renewal*, Sociological Studies in Roman History, τ. 2 (Νέα Υόρκη 1983) 20.

47. TAM II 356· GVI 1320.

48. CIRB 118· SEG 2.482.

49. IosPE IV 110.

50. P.A. Dethier και A.D. Mordtmann, *Epigraphik von Byzantion und Constantinopolis* (Βιέννη 1864) 64, XLIII· GVI 1479.

51. Επιτύμβιο επίγραμμα για τρίχρονο κοριτσάκι από την Έφεσο (SEG 37, 904). Βλ. επίσης και τις επιτύμβιες στήλες του Δημητρίου από τη Ρόδο (IG XII,1.148[1]1), της Οινάνθης Γλαυκίου (2ος αι. μ.Χ.) από τη Χερσόνησο στη Μαύρη Θάλασσα (IosPE IV 136) και του Διονύσιου από τη Χίο (CIG 2237).

52. Επιτύμβια στήλη του Σαββίωνος Στεφάνου από το Παντικάπαιο (2ος αι. π.Χ. – 2ος αι. μ.Χ.), βλ. CIRB 146· IosPE II 197.

Μουσών⁵³ ή ως δέκατη Μούσα,⁵⁴ ενώ σε επιτύμβιο επίγραμμα από την Τελμησσό της Λυκίας (περί το 31-1 π.Χ.) ο νεκρός χαρακτηρίζεται ως *ἀνὴρ μουσόρρυτος*.⁵⁵ Το φαινόμενο ἔλκει πιθανότατα την καταγωγή του από τον Όμηρο, με τις Μούσες να συμμετέχουν στο θρήνο του νεκρού Αχιλλέα,⁵⁶ και γνωρίζει ιδιαίτερη διάδοση στη Θράκη και στον Εύξεινο Πόντο κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους.⁵⁷

καὶ ἐν λούδοις: Απλή μεταγραφή του λατινικού όρου «*ludis*» ενδεικτικό της συμμετοχής του μονομάχου σε μια σειρά αγώνων. Η λέξη «*ludi*» χρησιμοποιείται για να δηλώσει τόσο τα θεάματα προς τιμήν ορισμένων θεοτήτων, που συχνά περιλαμβάνουν αρματοδρομίες (*ludi circenses*) ή θεατρικές παραστάσεις (*ludi scaenici*), όσο και τις σχολές που εκπαιδεύονταν οι μονομάχοι.⁵⁸

ἦν ἄλειπτος: Ο «ανίκητος», «αυτός που δεν καταβάλλεται» στην αρένα. Η λέξη *ἄλειπτος* χρησιμοποιείται από κοινού τόσο για τον άριστα εκπαιδευμένο και ανίκητο μονομάχο, όσο και για τον καλό αθλητή. Με το ίδιο περιεχόμενο απαντούν και οι εκφράσεις *ἐγὼ ὑπὸ μηδενὸς λιφθίς*⁵⁹ ή *ἔσχον ἄλειπτος*.⁶⁰

τὸν Πασίνεικον κτείνας: Λιτή αναφορά στον αντίπαλο, χωρίς διάθεση απαξίωσης. Το όνομα του αντιπάλου (*Πασίνεικος*) δηλώνει τον αήττητο μονομάχο, η νίκη επί του οποίου αποκτά μεγαλύτερη σημασία.⁶¹

καὶ αὐτὸς συνκατέβην: Ο τελευταίος στίχος ἔρχεται να επιβεβαιώσει την ικανότητα του αντιπάλου στη μάχη αλλά και του ίδιου του Μάτερνου σε μια θανάσιμη αναμέτρηση μέσα στην αρένα της Πλωτινόπολης, στο τέλος της οποίας νικητής και ηττημένος στερήθηκαν αμφοτέροι το «έπαθλο» της ζωής και μοιράστηκαν τον επιτύμβιο «στέφανο». Αποκαλυπτική για το πραγματικό έπαθλο των μονομάχων είναι στίχοι οὐ κότινος τὸ θέμα ψυχῆς, δ' ἔνεκεν μαχόμεθα που αναγράφονται σε

53. Επιτύμβια στήλη της Κλεοπάτρας από το Παντικάπαιο (μέσα 1ου – αρχές 2ου αι.), βλ. *CIRB* 144.

54. Επιτύμβια στήλη της Θειοφίλης Εκαταίου από το Παντικάπαιο (περί το 50 π.Χ.-50 μ.Χ.), βλ. *CIRB* 130· *GVI* 1989.

55. Βλ. *TAM* II 49· *GVI* 455.

56. Όδ., ω 60-64, «Μούσαι δ' ἔννεα πᾶσαι ἀμειβόμεναι ὅπι καλῆ/θρήνον: ἔνθα κεν οὐ τιν' ἀδάκρυτόν γ' ἐνόησας/Ἀργείων: τοῖον γὰρ ὑπώρορε Μούσα λίγεια/.έπτα δὲ καὶ δέκα μὲν σε δμῶς νύκτας τε καὶ ἡμαρ/κλαίωμεν ἀθάνατοί τε θεοὶ θνητοὶ τ' ἄνθρωποι».

57. Στα ρωμαϊκά χρόνια απαντά και το ανθρωπωνυμικό Μούσα (*CIRB* 139 και *SEG* 49:1044, *CIRB* 259 και *IosPE* IV 384, *CIRB* 475 και *IosPE* II 251, *CIRB* 625 και *IosPE* II 250).

58. Βλ. Wiedemann, *Emperors* (βλ. σημ. 41) 170 και 185.

59. Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 35, 46.

60. Pfühl και Möbius, *Grabreliefs* 305 (1263) πίν. 187.

61. Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία» 42, 44, 50.

επιτύμβια στήλη μονομάχου από τη Γόρτυνα.⁶² Τα χτυπήματα που κατάφερε ο πρώτος μονομάχος στον αντίπαλο και νικητή Μάτερνο αποδείχθηκαν ικανά να τον παρασύρουν μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα στο θάνατο, χωρίς και να αποκλείεται αυτός να επήλθε μέσα στην αρένα. Με τη χρήση του ρήματος *συναπέθην* δηλώνεται ο σχεδόν ταυτόχρονος θάνατος των δυο αντιπάλων και μορφοποιείται λεκτικά η πορεία προς το θάνατο, η κατάβαση στον Άδη. Παρόμοιες εκφράσεις ενδεικτικές μιας πίστης για την καθοδική πορεία που ακολουθούν οι νεκροί είναι και οι *ἐκ δὲ φάους, ἤλυθον εἰς Ἄιδην ἢ πρὸς νέκυιας κατέθης*.⁶³

Μονομαχικά θεάματα στην Πλωτινόπολη

Η επιτύμβια στήλη από το Διδυμότειχο έρχεται να προστεθεί σε μια σειρά ενδείξεων για την τέλεση μονομαχικών αγώνων και την απόδοση τιμών ή ακόμα και την άσκηση αυτοκρατορικής λατρείας στην Πλωτινόπολη.⁶⁴ Οι γνώσεις μας για τη διοργάνωση μονομαχικών θεαμάτων στη Δυτική Θράκη οφείλονται κυρίως στα αρχαιολογικά δεδομένα των ελληνικών πόλεων της παραλιακής ζώνης –συγκεκριμένα, τη Μαρώνεια και τα Άβδηρα⁶⁵–, ενώ απόψεις για την ύπαρξη ρωμαϊκού θεάτρου και στην περιοχή του βορείου Έβρου είχαν εκφραστεί με αφορμή την επιτύμβια στήλη του μονομάχου Ζμυρνή (3ος αι. μ.Χ.), η προέλευση της οποίας αποδόθηκε αρχικά στην Αδριανούπολη και στη συνέχεια στο Διδυμότειχο.⁶⁶

Παρά το γεγονός ότι η παρούσα στήλη δεν αποτελεί προϊόν ανασκαφής και οι πληροφορίες για την ακριβή θέση, τις συνθήκες εύρεσης και το αρχαιολογικό περιβάλλον στο οποίο ήταν ενταγμένη δεν είναι πλήρως αποσαφηνισμένες, η παρουσία

62. Robert, *Les gladiateurs* 7.

63. Βλ. αντίστοιχα Robert, *Les gladiateurs* 131 (αρ. 79), για την επιτύμβια στήλη του Διοδώρου από την Αμισό, και του ιδίου, 130 (αρ. 77).

64. Για την απόδοση τιμών σε Ρωμαίους αυτοκράτορες, βλ. *IThrAeg* E462, E463 και E464. Στην άσκηση αυτοκρατορικής λατρείας στην Πλωτινόπολη συνηγορεί και η χρυσή προτομή (*imago clipeata*) του Σεπτιμίου Σεβήρου, βλ. Α.Κ. Βαβρίτσας, «Χρυσή προτομή ἐκ Διδυμοτείχου», *AAA* 1 (1968) 194-197. Βλ., επίσης, *IThrAeg* σελ. 572, όπου παρατίθεται σχετική βιβλιογραφία.

65. Για τη Μαρώνεια, βλ. *IThrAeg* E221, E329A-B και E330 καθώς και το σχόλιο στη σελ. 338 και για τα Άβδηρα, *IThrAeg* E68. Στο Μουσείο Κομοτηνής φυλάσσεται και η αγνώστου προελεύσεως επιγραφή *IThrAeg* E484.

66. Βλ. *IThrAeg* E 466. Στην παρούσα ανάλυση προκρίνεται η χρήση του όρου «θέατρον» αντί του όρου «αμφιθέατρον» επειδή τόσο στην περίπτωση της Μαρωνείας όσο και σε αυτήν των Αβδήρων δεν είναι δυνατή η πλήρης αποκατάσταση της αρχιτεκτονικής μορφής του θεάτρου στα ρωμαϊκά χρόνια, ενώ η θέση του θεάτρου ή αμφιθέατρου στην Πλωτινόπολη δεν έχει έως σήμερα εντοπιστεί.

της αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς αποτελεί το πρώτο βεβαιωμένο μονομαχικό μνημείο της ρωμαϊκής Πλωτινόπολης πάνω στο οποίο αναγράφονται τα ονόματα δύο μονομάχων. Αν θεωρήσουμε σωστή την άποψη ότι η επιτύμβια στήλη του Ζμυρνής προέρχεται από το Διδυμότειχο, είναι δυνατή η σύνταξη ενός πρώτου καταλόγου μονομάχων οι οποίοι έλαβαν μέρος σε αγώνες που διοργανώθηκαν στην πόλη στις αρχές ή τουλάχιστον στο α΄ μισό του 3ου μεταχριστιανικού αιώνα όπως παρακάτω:

ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ	ΕΙΔΟΣ
Ζμυρνής	Σμύρνη	Μυρμίλλων
Ύακινθος	-	Προβοκάτωρ
Μάτερνος	-	Σεκούτωρ
Πασίνεικος	-	-

Στην αναζήτηση αρχαιολογικών δεδομένων για τη διοργάνωση μονομαχικών θεαμάτων στην Πλωτινόπολη, συνδεδεμένων με την αυτοκρατορική λατρεία,⁶⁷ θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν και η χρυσή προτομή του Σεπτιμίου Σεβήρου (197-211 μ.Χ.), η παρουσία της οποίας σε μια τόσο απομακρυσμένη επαρχία του ρωμαϊκού κράτους δικαιολογείται υπό το πρίσμα σημαντικών γεγονότων αλλά και από το ενδιαφέρον που έδειξαν τόσο ο ίδιος αυτοκράτορας όσο και ο διάδοχός του Καρακάλλας για την περιοχή της Θράκης.

Στην παραπάνω άποψη συνηγορούν και οι επιγραφικές μαρτυρίες για την πιθανή διέλευση των δύο αυτοκρατόρων από τις περιοχές της Θράκης και της Μακεδονίας μετά το πέρας της δεύτερης παρθικής εκστρατείας (202 μ.Χ.), για την οποία ωστόσο δεν ταυτίζονται οι απόψεις των μελετητών.⁶⁸

Ανεξάρτητα πάντως από την ορθότητα της μιας ή της άλλης άποψης, η παρουσία της χρυσής προτομής ως έκφραση αυτοκρατορικής λατρείας και η τέλεση μονομαχικών αγώνων στην Πλωτινόπολη είναι δυνατόν να συνδεθεί με τα ιστορικά γεγονότα του τέλους του 2ου και των αρχών του 3ου αι. μ.Χ. και ιδιαίτερα την

67. Hopkins, *Death* (βλ. σημ. 46) 13.

68. Margarita Tacheva-Khitova, *Eastern Cults in Moesia Inferior and Thracia (4th Century B.C. - 4th Century A.D.)*, «Études préliminaires aux religions orientales dans l'empire romain» 95 (Λέϊντεν 1983) 176, όπου συζητά το θέμα με αφορμή αφιερωματική επιγραφή στο ναό του Διός Σαβαζίου στην Αυγούστα Τραϊανή το 202 μ.Χ. Για την πιθανή διέλευση των δύο αυτοκρατόρων από την περιοχή της Θράκης του Αιγαίου, βλ. τα σχόλια στο *IThrAeg* E433.

εκστρατεία κατά των Πάρθων (199-202 μ.Χ.),⁶⁹ τη διέλευση του Σεπτιμίου Σεβήρου από τη Θράκη και το θάνατό του το 211 μ.Χ.

Αθανασία Τσόκα

Αρχαιολόγος

ΕΦΑ Φθιώτιδος & Ευρυτανίας

a.tsoka@hotmail.com

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Αλλαμανή-Σουρή, «Μονομαχικά μνημεία»: Αλλαμανή-Σουρή, Βικτωρία, «Μονομαχικά μνημεία στο Μουσείο της Βέροιας, *Αμητός, Τιμητικός τόμος για τον καθ. Μανόλη Ανδρόνικο* (Θεσσαλονίκη 1987), τ. Α΄ 33-57.

Νίγδελις και Στεφανή, «Νέα επιτύμβια»: Νίγδελις, Π.Μ. και Στεφανή, Λιάνα, «Νέα επιτύμβια μνημεία μονομάχων από τη Βέροια», *Τεκμήρια* 5 (2000) 87-105.

Pfuhl και Möbius, *Grabreliefs*: Pfuhl, E. και Möbius, H., *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, τ. 2 (Mainz am Rhein 1979).

Robert, *Les gladiateurs*: Robert, L., *Les gladiateurs dans l'orient grec* (Παρίσι 1940, ανατύπωση Άμστερνταμ 1971).

69. Πρβλ. και το προερχόμενο από το λόγο της Αγίας Πέτρας τιμητικό βάθρο *IThrAeg* E462, που συνδέεται με τη δραστηριότητα του αυτοκράτορα Ουήρου στην Ανατολή (161-166 μ.Χ.) ή με τη νίκη του επί των Πάρθων (166 μ.Χ.).

Summary

The funeral grave stele found in Didymoteicho, though with no further information regarding its archaeological context, is the first certified gladiatorial monument of ancient Plotinopolis. The marble, rectangular plaque depicts a standing gladiator in «glory», wearing a zone (*balteus*), a plastron (προσθήθιο), a *subligaculum*, a *manica* on his right hand, his left one resting on his weapons. The iconography indicates that the gladiator should be identified as a *secutor*. The accompanying inscription, a kind of concise *curriculum vitae*, provides information about his name (Μάτερνος κείμαι), the external characteristics (νέος Ἡρακλῆς), the intellectual level (ὁ μούσαις ἰν ἄριστος), the excellent training and victorious ride in the arena (καὶ ἐν λούδοις ἰν ἄλειπτος), the victory over his opponent (τὸν Πασίνεικον κτείνας) and, finally, his own death (καὶ αὐτὸς συνκατέβη). The inscription, the architectural type of the stele and the characteristics of the relief, rooted in the tradition of dueling monuments, point to a date at the end of the second and the early third century AD.

Εικόνα 1. Διδυμότειχο. Απόσπασμα ορθοφωτοχάρτη

Εικόνα 2. Επιτύμβια στήλη μονομάχου (τέλη 2ου - αρχές 3ου αι. μ.Χ.)

ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΣΤΗΛΗ ΜΟΝΟΜΑΧΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΩΤΙΝΟΠΟΛΗ (ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ)

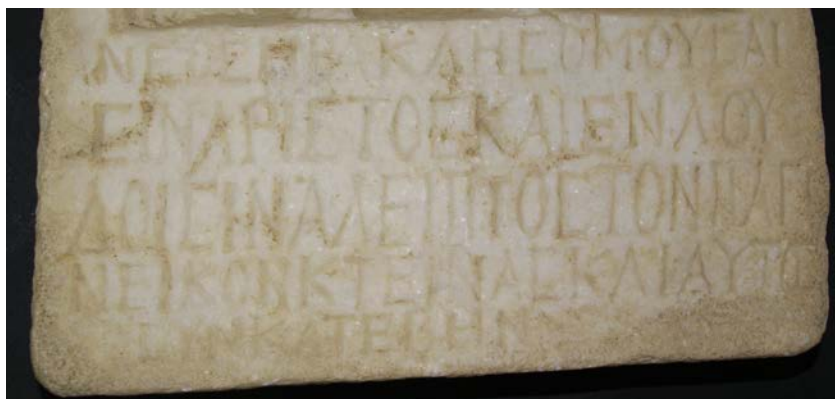
Εικόνα 3α. Η πίσω πλευρά του μνημείου Εικόνα 3β. Η πλάγια όψη του μνημείου

Εικόνα 4. Επιτύμβια στήλη μονομάχου (λεπτομέρεια)

Εικόνα 5. Επιτύμβια στήλη μονομάχου (λεπτομέρεια)

Εικόνα 6. Επιτύμβια στήλη μονομάχου (η επιγραφή)